RYS HISTORYCZNY SPORTU SZKOLNEGO W POLSCE ORAZ GENEZA POWSTANIA WOJEWÓDZKIEGO SZKOLNEGO ZWIĄZKU SPORTOWEGO W RZESZOWIE

Historia sportu szkolnego w Polsce jest nierozerwalnie związana z historią ruchu młodzieżowego. Od początku zmian towarzyszącym przeobrażeniom XIX stulecia w różnych dziedzinach życia społecznego było także tworzenie się różnorodnych form aktywności fizycznej. Specjalne polskie zrzeszenia sportowe powstają dopiero w początkach XX wieku. Oto w 1908 roku w Ostrowiu Wielkopolskim powstaje Gimnazjalny Klub Sportowy ”Venetia” działający pod bezpośrednim wpływem Towarzystwa Tomasza Zana (nawiązującego do wolnościowych tradycji filareckich). Jednym z założycieli „Venetii” był Kazimierz Glabisz, późniejszy generał i Prezes Polskiego Komitetu Olimpijskiego[1].

Wielką rolę w upowszechnianiu gimnastyki i sportu kobiet oraz dzieci i młodzieży na ziemiach polskich odegrało Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”. Świadomość wyjątkowego znaczenia spraw wychowania, oświaty, zdrowia dzieci i młodzieży i jej fizycznego rozwoju znalazła swoje miejsce w projektach nowej szkoły polskiej tuż po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Jeszcze w okresie kształtowania się granic państwa polskiego w roku 1919 powołano Państwową Radę Wychowania Fizycznego i Kultury Cielesnej, którą następnie w 1927 roku przekształcono w Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego. Ówczesne Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydało zakaz przynależności młodzieży szkolnej do klubów pozaszkolnych. Zakaz ten spowodował powstanie wielu klubów szkolnych. Do najbardziej znanych zaliczyć można „Varsovia” w Gimnazjum im. Giżyckiego w Warszawie, MKS Chorzów itp. Myśl powołania ogólnopolskiej organizacji sportu szkolnego była

[1] Z. Cendrowski, „50-lecie Szkolnego Związku Sportowego”, biuletyn ZG SZS Warszawa, 2002r.,

w latach międzywojennych bardzo silna. W 1929 roku powstaje Koło Wychowawców Fizycznych, a w 1937 roku Polski Związek Wychowawców Fizycznych. Wprost formułuje się postulat utworzenia takiej organizacji o zhierarchizowanej ogólnopolskiej strukturze: *„Wydaje mi się konieczne zorganizowanie szkolnych i międzyszkolnych kół i klubów sportowych danego okręgu w okręgowy związek szkolnych kół sportowych, z kolei okręgowe związki musiałyby zrzeszać się w centralę szkolnych kół sportowych, którą kierowałoby bezpośrednio Ministerstwo. Centrala szkolnych kół sportowych musiałaby w Związku Związków Sportowych uzyskać prawa analogiczne do praw centrali AZS”.*[2]

Z różnych danych wynika, że w końcu lat 30-tych działało w Polsce już kilkaset szkolnych i międzyszkolnych klubów sportowych. Wielu było też zasłużonych nauczycieli i działaczy tworzącego się ruchu sportu szkolnego. Niestety historia ta została opisana dotąd jedynie fragmentarycznie.

Po II wojnie światowej na terenie wsi rozwinęła się sieć klubów ludowych. Natomiast w szkołach, zwłaszcza średnich powstają szkolne koła sportowe.

W dniu 29 września 1952 roku Kolegium Centralnego Urzędu Szkolnictwa Zawodowego podjęło decyzję o wprowadzeniu do budżetu CUSZ na rok 1953 dotacji przeznaczonej na zrzeszenie sportowe przygotowując w ten sposób podstawy materialne dla przyszłej ogólnopolskiej organizacji sportowej młodzieży szkół zawodowych. Decyzję o utworzeniu takiej organizacji i nadaniu jej nazwy „ZRYW” podjęło w dniu 25 lutego 1953 roku Prezydium Głównego Komitetu Kultury Fizycznej w porozumieniu z Zarządem Głównym Związku Młodzieży Polskiej i Centralnym Urzędem Szkolnictwa Zawodowego. Nazwa wybrana została przez czytelników „Sztandaru Młodych” i miała nawiązywać do tradycji klubów młodzieży robotniczej z okresu międzywojennego. W miesiąc później w dniu 29 marca 1953 roku odbyła się w Warszawie ogólnopolska narada Zrzeszenia „ZRYW”. Uchwalono statut

[2] M. Krawczyk – wizytator wf w ówczesnym Ministerstwie Wierzeń Religijnych i Oświecenia Publicznego

i regulaminy oraz powołano centralne władze Zrzeszenia. W roku 1955 odbył się pierwszy Zjazd ZS „ZRYW”, który sumuje poważne już osiągnięcia Zrzeszenia. Już wtedy mówi się o potrzebie połączenia sportu szkół zawodowych i ogólnokształcących. Decyzję o akceptacji Zrzeszenia przyspieszyło efektowne zwycięstwo „”ZRYWU” w ogólnopolskich zawodach obronnych o nagrodę MON odniesione jesienią 1952 roku. „ZRYW” rozpoczął swą działalność od zorganizowania ogólnopolskich spartakiad. Pierwsza odbyła się w 1954 roku w Zabrzu, druga w 1956 roku w Krakowie. „ZRYW” niezwykle szybko rozwijał swą działalność wśród młodzieży szkolnictwa zawodowego. Szczególnie interesujące w działalności Zrzeszenia było nowatorskie potraktowanie młodzieży w zarządzaniu organizacją np. nadania młodzieży statutowych uprawnień wyborczych aż do szczebla centralnego. Inną interesującą cechą programu działania „ZRYWU” było połączenie w klubach Zrzeszenia zadań w zakresie upowszechniania i sportu wyczynowego.

Ranga zrzeszenia „ZRYW” wzrastała w środowisku młodzieży szkół zawodowych z roku na rok. Powstawały liczne sekcje sportowe przy klubach szkolnych, zwiększyła się liczba zawodów szkolnych i międzyszkolnych. Równocześnie w liceach ogólnokształcących tworzone były koła sportowe i zajęcia z przysposobienia sportowego. Tak więc w początku lat 50-tych powstały warunki do zjednoczenia obu nurtów sportu szkolnego: „ZRYWU” oraz szkolnych i międzyszkolnych klubów sportowych. Staje się to w dniu 26 i 27 października 1957 roku. W II dniu obrad II Zjazdu „ZRYWU” dołączają przedstawiciele SKS i MKS szkół ogólnokształcących i wspólnie konstytuując I Zjazd nowej organizacji tworzą Szkolny Związek Sportowy - pierwszą i jedyną tego typu organizację sportową dla młodzieży szkolnej nie tylko w historii polskiego, ale i światowego szkolnictwa[3]. Prezesurę obejmuje i pełni w latach 1953-1957 generał Janusz Zarzycki, a po nim kolejno: Michał Godlewski (1957-1963), Jan Szkop (1963-1967), Wiesław Adamski (1967-

[3] L. Ciuk, „45 lat Szkolnego Związku Sportowego”, biuletyn TS „Zryw” Sanok, 1998r.

1971), Waldemar Winkiel (1971-1976), Stanisław Bohdanowicz (1976-1984), Wacław Kupper (1984-1992), Zbigniew Cendrowski (1992-2000), Krzysztof Książek (2001-2004), Artur Piłka (2005-2008) i Wojciech Ziemniak (od 2008) .

Przekształcenie „ZRYWU" w SZS zbiegło się z okresem likwidacji zrzeszeń. Powstawały piony, wśród których pion sportu szkolnego miał odgrywać decydującą rolę w młodzieżowym sporcie wyczynowym i masowym. Zaczęto tworzyć silne, wielosekcyjne międzyszkolne kluby sportowe. Oderwanie się Związku od szkoły już w momencie jego powstania, nie objęcia swą działalnością podstawowych ogniw – SKS; odsunięcie młodzieży od współzarządzania organizacją – zaciążyło na pewien czas na dalszych dziejach sportu szkolnego. Było to między innymi przyczyną słabego rozwoju w następnych latach SKS, które pozostając praktycznie poza organizacją nie rozwijały się należycie. W latach 1958-69 zachodzi proces, który praktycznie ogranicza swą działalność do spraw sportu kwalifikowanego. Dopiero w latach 1969-70 następuje stopniowe ożywienie sportu szkolnego m.in. dzięki coraz ściślejszej współpracy ogniw SZS z władzami oświatowymi. Na funkcje Przewodniczących Zarządów Wojewódzkich coraz częściej wybierani byli kuratorzy oświaty. Działacze sportu szkolnego zdawali sobie sprawę z tego, że podstawowym ogniwem sportu szkolnego musi być Szkolne Koło Sportowe, oraz aby organizacja skutecznie mogła oddziaływać na ogól młodzieży musi wejść do szkół. W roku 1963 proces ten nabrał tempa. Na początku wprowadzono zasadę rejestracji SKS-ów w Szkolnym Związku Sportowym, by następnie na IV i V Zjeździe SZS uznać SKS za podstawowe ogniwo organizacji SZS. W 1973 roku została podjęta decyzja o zmianie nazwy Szkolne Koło Sportowe na Szkolny Klub Sportowy. Duże znaczenie dla dalszego rozwoju SZS miało też rozbudowanie jego struktury przez powołanie w 1964 roku Zarządów Powiatowych SZS, a w 1975 roku Zarządów Gminnych SZS. W latach 1964-70 przy współpracy Ministerstwa Oświaty i Wychowania SZS realizuje nowy cykl imprez pod nazwą Ogólnopolskie

Igrzyska Młodzieży Szkolnej. W latach 1963-70 SZS znacznie poszerza swoje działanie, zyskuje nowych działaczy, organizuje coraz więcej masowych imprez i wchodzi do szkół, zdobywa nowe rzesze sportowców szkolnych. Systematyczne upowszechnianie sportu, rozwój masowych imprez w szkołach oraz doświadczenia zdobyte we współpracy z organizacjami młodzieżowymi pozwoliły na opracowanie i uchwalenie na V Zjeździe nowego programu działania[4].

Szkolny Związek Sportowy współpracując z MOiW, organizacjami młodzieżowymi, LZS, TKKF, AZS i innymi organizacjami kultury fizycznej podjął wiele inicjatyw poszerzających zakres działania i wpływ organizacji na rozwój sportu szkolnego. Należą do nich między innymi takie zadania jak: powołanie Szkolnych Klubów Sportowych, wdrożenie SIS, szkolenie Młodzieżowych Sędziów Sportowych i Młodzieżowych Organizatorów Sportu, „godzina sportu", akcje upowszechniania sportu w okresie letniego i zimowego wypoczynku, przeprowadzanie systematyczne Letnich i Zimowych Igrzysk Młodzieży Szkolnej, rozwój systemu imprez międzyszkolnych, wprowadzenie karty sprawności biegowej i wiele innych. W latach burzliwych wstrząsów tj. w latach 80-tych i 90-tych Związek utrzymał swój stan posiadania. Dzięki zwartości i zorganizowaniu aktywu nie doszło do destrukcyjnych procesów dezintegracji, a jego aktyw zdał egzamin skutecznie chroniąc podstawowe osiągnięcia Związku.

Od początku powstania Szkolnego Związku Sportowego całością sportu szkolnego kierował Zarząd Główny SZS, a w każdym województwie powstały Zarządy Oddziałów Wojewódzkich SZS. Podobnie jak w innych województwa, również w Rzeszowie powstał ZOW SZS. Pod koniec lutego 1953 roku w Rzeszowie powstała Rada Okręgowa Zrzeszenia Sportowego „ZRYW", obejmując swym zasięgiem szkolnictwo zawodowe. Prezesem Rady Okręgowej

[4] K. Wilk, „Działalność Szkolnego Związku Sportowego w województwie rzeszowskim w latach 1994 – 1997", Biała Podlaska, 1998r.

został z urzędu mgr Kazimierz Mróz – Dyrektor DOSZ. W skład Rady wchodzili: mgr Władysław Cyran (starszy wizytator DOSZ), Stefan Środa (kierownik referatu wf), Tadeusz Lew (sekretarz Rady), Michał Różański (nauczyciel wf z technikum Elektrycznego w Rzeszowie), Zdzisław Trendowski (Jarosław), Zenon Soja (Rzeszów), Adam Wiśniowski (Stalowa Wola), Wiktor Mianowski (Gorlice), Zygmunt Habrat (Krosno) Kazimierz Chlewiak (Przemyśl) i Janina Płonka (Rzeszów). W skład pierwszego biura wchodzili: Tadeusz Lew (sekretarz), Adam Dziura (główny księgowy), Augustyn Cwanek (instruktor organizacyjny), Tadeusz Szpunar (instruktor sportowy), Stefan Masełek (kasjer i magazynier, a później księgowy), Halina Papuga (maszynistka) i Zofia Mikołajska (goniec).

W 1964 roku powołano zarządy powiatowe SZS w: Błażowej, Dębicy, Gorlicach, Jaśle, Jarosławiu, Kolbuszowej, Krośnie, Lubaczowie, Lesku, Leżajsku, Łańcucie, Mielcu, Nisku, Przemyślu, Przeworsku, Sanoku, Stalowej Woli, Ropczycach, Tarnobrzegu, Strzyżowie, Rzeszowie i Ustrzykach Dolnych. W tym okresie w prawie każdej szkole działał Szkolny Klub Sportowy, a najlepsze z nich przekształcały się w Międzyszkolne Kluby Sportowe. Na początku lat siedemdziesiątych działało 15 MKS-ów, które skupiały ponad tysiąc młodych sportowców. Były to: MKS „Znicz” Stalowa Wola, MKS Nisko, MKS Jarosław, MKS Dębica, MKS Mielec, MKS Dynów, MKS „Zryw” Sanok, MKS Nowa Dęba, MKS „Podkarpacie” Ustrzyki Dolne / Jedlicze / Gorlice, MKS Ustrzyki Dolne, MKS Rzeszów, MKS Sieniawa, MKS Gorlice. Później organizowano następne. W 1973 roku powołano Wojewódzką Radę Koordynacyjną SZS – AZS. W 1975 roku wskutek reformy administracyjnej kraju utworzono 49 nowych województw. Z dawnego „dużego” województwa rzeszowskiego powstały nowe: krośnieńskie, przemyskie, rzeszowskie, tarnobrzeskie, natomiast powiat dębicki wszedł w skład województwa tarnowskiego.

Szefowie SZS

Przewodniczący (Prezes) SZS	**Sekretarz SZS / Wiceprzewodniczący / Wiceprezes Urzędujący SZS**
Województwo rzeszowskie (1953 – 1975)	
Kazimierz Mróz (1953 – 1955) Władysław Kunisz (1955 – 1964) Stanisław Grabowski (1964 – 1973) Adam Białogłowski (1973 – 1975)	Tadeusz Lew (1953 – 1955) Jerzy Czarnek (1955 – 1960) Stanisław Piątek (1960 – 1964) Ludwik Melnorowicz (1964 – 1971) Emil Bator (1971 – 1975)
Województwo rzeszowskie (1975 – 1998)	
Adam Białogłowski (1975 – 1977) Józef Woźniak (1977 – 1978) Jan Kurp (1978 – 1982) Maria Bartman (1982 – 1990) Jan Stanisz (1991 – 1995) Jan Kurp (1996 – 1998) Władysław Rusin (1998)	Emil Bator (1975 – 1976) Aleksander Kuliński (1977 – 1979) Marian Polewczak (1979 – 1982) Jan Głąb (1982 – 1992) Jacek Boho (1992 – 1998)
Województwo krośnieńskie (1975 – 1998)	
Józef Tofilski (1975 – 1985) Tomasz Blecharczyk (1986 – 1993) Luiza Górska (1994 – 1997) Leszek Ciuk (1997 – 1998)	Jerzy Hejnar (1975 – 1978) Henryk Boryczko (1979 – 1993) Irena Haznar (1994 – 1998)
Województwo przemyskie (1975 – 1998)	
Andrzej Wojciechowski (1975 – 1979) Adam Masternak (1979 – 1980) Eugeniusz Popek (1980 – 1985) Franciszek Szymański (1985 – 1991) Zdzisław Wołoszyn (1991 – 1992) Henryk Amarowicz (1992 – 1995) Mieczysław Sar (1995 – 1997) Władysław Żmurko (1997 – 1998)	Ludwik Melnarowicz (1975 – 1979) Henryk Amarowicz (1979 – 1982) Leszek Wojciechowski (1982 – 1991) Edward Prachowski (1991 – 1992) Jerzy Wilczyński (1992 – 1993) Henryk Amarowicz (1994 – 1998)
Województwo tarnobrzeskie (1975 – 1998)	
Zbigniew Nazimek (1975 – 1986) Stefan Struzik (1986 – 1990) Kazimierz Wiszniowski (1990 – 1994) Marian Piechota (1994 – 1998) Jerzy Sudoł (1998)	Włodzimierz Niemczyk (1975 – 1977) Zbigniew Kochański (1977 – 1998)

Województwo podkarpackie (od 1999)			
Władysław Rusin	(1999 – 2002)	Jacek Bigus	(od 1999)
Stanisław Rusznica	(2003 – 2007)		
Maciej Karasiński	(2007 – 2008)		
Jacek Wojtas	(od 2008		

Szkolny Związek Sportowy działając w czterech województwach wykazał, że potrafił bardzo dobrze funkcjonować w nowych strukturach, w współpraca pomiędzy Zarządami Oddziałów Wojewódzkich SZS układała się wzorowo.
Do chwili obecnej nie udało się w całości odtworzyć historii Szkolnego Związku Sportowego na Podkarpaciu. 25-lecie obchodzono 4 województwach (1978), dlatego dokumentacja była różnie gromadzona i przechowywana.
60-lecie sięga do źródeł i wieńczy działalność każdego Wojewódzkiego SZS.

Wskutek transformacji ustrojowej państwa oraz zmiany ustawy o kulturze fizycznej ZOW SZS uzyskał w 1996 roku osobowość prawną i zmienił nazwę na Wojewódzki Szkolny Związek Sportowy w Rzeszowie. Podobnie uczyniono w innych województwach.

W dniu 27 marca 1999 roku odbył się XII Nadzwyczajny Zjazd Wojewódzkiego Szkolnego Związku Sportowego w Rzeszowie. Tematem Zjazdu były zmiany w Statucie, związane z wprowadzeniem od 1 stycznia 1999 roku reformy administracyjnej kraju. Dostosowano teren działania do aktualnego podziału administracyjnego tj. rozszerzono działalność WSZS w Rzeszowie na województwo podkarpackie (dawne województwo rzeszowskie, przemyskie, krośnieńskie oraz części województw tarnobrzeskiego i tarnowskiego).

Zgodnie z nowym statutem, Podkarpacki Wojewódzki Szkolny Związek Sportowy w Rzeszowie jest powszechnym, społecznym, samorządnym stowarzyszeniem sportowo – wychowawczym uczniów, nauczycieli, rodziców i innych osób działających na rzecz kultury zdrowotnej, kultury fizycznej, kultury ekologicznej oraz sportu wśród dzieci i młodzieży szkolnej. Terenem

działania związku jest obszar województwa podkarpackiego, a siedzibą władz jest miasto Rzeszów.

Zmieniono również zasady członkostwa w Organizacji. Członkami zwyczajnymi PWSZS mogą być:

- Powiatowe Szkolne Związki Sportowe posiadające osobowość prawną,
- Gminne Szkolne Związki Sportowe posiadające osobowość prawną,
- Międzyszkolne, Szkolne i Uczniowskie Kluby Sportowe będące zarejestrowanymi stowarzyszeniami i posiadające z tego tytułu osobowość prawną.

PW SZS jest związkiem stowarzyszeń kultury fizycznej dzieci i młodzieży. Aktualnie (31.12.2012r.) w Związku zrzeszonych jest 117 stowarzyszeń w tym: 17 Powiatowych Szkolnych Związków Sportowych, 16 Międzyszkolnych Klubów Sportowych oraz 84 Uczniowskie i Szkolne Kluby Sportowe. PW SZS w Rzeszowie został zarejestrowany w Sądzie Okręgowym w Rzeszowie w 1996 roku, a obecnie w Sądzie Rejonowym Krajowego Rejestru Sądowego (od 2001r.) w rejestrze stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji, publicznych zakładów opieki zdrowotnej pod numerem KRS 0000057627. Związek działa zgodnie z ustawą „Prawo o stowarzyszeniach", „Ustawą o sporcie", oraz statutem i uchwałami władz Związku. Organem sprawującym nadzór jest starosta właściwy ze względu na siedzibę Związku czyli Prezydent Miasta Rzeszowa.

Celem Związku jest:

- realizowanie zadań określonych wytycznymi władz państwowych i władz Szkolnego Związku Sportowego,
- wychowywanie dzieci i młodzieży na zdrowych, wszechstronnie rozwiniętych i prawych obywateli,
- krzewienie kultury zdrowotnej i fizycznej oraz edukacji ekologicznej,
- rozwijanie zainteresowań sportowych młodzieży szkolnej,
- organizowanie osób dorosłych do działań na rzecz realizacji celów Związku.

Związek realizuje swoje cele przez m. in.:

- rozwijanie kultury zdrowotnej i higienicznego trybu życia wśród młodzieży szkolnej,
- organizowanie i upowszechnianie działalności sportowej wśród młodzieży szkolnej,
- tworzenie warunków organizacyjnych do szkolenia młodzieży utalentowanej sportowo,
- rozwijanie sieci szkolnych i międzyszkolnych klubów sportowych,
- szkolenie młodzieżowych organizatorów sportu i młodzieżowych sędziów sportowych,
- organizowanie imprez i zawodów sportowych,
- organizowanie obozów szkoleniowych dla młodzieży uzdolnionej sportowo,
- doskonalenie i szkolenie działaczy dla potrzeb sportu szkolnego,
- podejmowanie działań na rzecz modernizacji i rozbudowy szkolnych urządzeń i obiektów sportowych.

Przez 60 lat działalności Szkolny Związek Sportowy kojarzony był z wieloma systemami rozgrywek, konkursami i akcjami takimi jak: Igrzyska Młodzieży Szkolnej, „Sport dla każdego", „Sport w wyobraźni ucznia", „Zrobimy to sami", „Zamieniamy boiska na lodowiska", „Puchar 5 milionów", „Sportowe wakacje", „Sztafety olimpijskie", „Na olimpijskim szlaku", „Indeks sprawności fizycznej", „Wywiadówka z kultury fizycznej", „Animator sportu dzieci i młodzieży", „Tydzień sportu szkolnego".

Byliśmy jako Szkolny Związek Sportowy w Rzeszowie organizatorami wielu imprez ogólnopolskich:

- Inauguracja Dni Kultury i Sportu (Mielec - 1978) z udziałem Ministra Oświaty Jerzego Kuberskiego,

- Ogólnopolskich Zimowych Igrzysk Młodzieży Szkolnej (Krosno, Iwonicz, Sanok, Ustrzyki Dolne – 1979),

- Ogólnopolskich Sztafetowych Biegów Przełajowych (Trzebownisko – 1975),
- Mistrzostw Szkolnego Związku Sportowego w pływaniu (Mielec – 1981) i piłce nożnej (Dębica – 1983),
- Ogólnopolskiej Inauguracji Sportowego Roku Szkolnego (Mielec – 2000),
- w ostatnim dziesięcioleciu - Ogólnopolskich Igrzysk Młodzieży Szkolnej, Gimnazjady i Licealiady w szachach, badmintonie, koszykówce,
- Ogólnopolskich Zlotów Pracowników i Działaczy SZS (Solina – 2005 i Polańczyk – 2009)
- wielu zawodów makroregionalnych, międzywojewódzkich i wojewódzkich – zawsze z zachowaniem ceremoniału danej dyscypliny.

Przez te 60 lat zawsze mogliśmy liczyć na pomoc i wsparcie władz administracyjnych, samorządowych i oświatowych. Od lat dobrze układa się współpraca ze związkami sportowymi, organizacjami LZS, AZS, TKKF oraz klubami sportowymi.

60 lat działalności nie było by możliwe, gdyby nie pełna zaangażowania praca wielu osób: pracowników, nauczycieli, trenerów i działaczy.

Dziękujemy im wszystkim.